

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ СОЦІОЛОГІЇ

УХВАЛЕНО

Вченою радою Інституту
соціології НАН України
«28» травня 2024 р.
Протокол № 5

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СОЦІОЛОГІЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

галузь знань	05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність	054 Соціологія
освітній рівень	третій освітньо-науковий (Ph.D. доктор філософії)
освітньо-наукова програма	Соціологія
вид дисципліни	Вибіркова

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2024/2025
Семестр	2
Кількість кредитів ECTS	3
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	залік

КИЇВ – 2024

Розробник:

Степаненко В.П., доктор соціологічних наук, головний науковий співробітник відділу історії та теорії соціології Інституту соціології НАН України

Викладач: доктор соц. наук Степаненко В.П.

РЕКОМЕНДОВАНО:

Випусковим відділом Інституту соціології НАН України

Протокол № 4 від «14» травня 2024 р.

Завідувач випусковим відділом

Л.Г.Скокова

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-наукової програми «Соціологія»

О.Г.Злобіна

1. Мета – формування соціологічних знань щодо досліджень проблематики громадянського суспільства, соціетальних процесів та суспільних трансформацій через вивчення і критичне осмислення класичної й новітньої теоретичної бази соціології та опанування сучасними теоретико-методологічними підходами; формування навичок критичної саморефлексії, експертної відповідальності та публічної репрезентації результатів соціологічного дослідження з метою розвитку соціологічної культури суспільства.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни (за наявності):

знати:

- базові теоретико-методологічні засади соціологічного дослідження громадянського суспільства;
- основні поняття, які застосовуються у дослідженні громадянського суспільства;
- основні якісні та кількісні емпіричні методи соціологічного аналізу громадянського суспільства та основи їх соціологічного аналізу.

вміти:

- орієнтуватись в літературі з проблематики громадянського суспільства;
- аналізувати джерела з якісних та кількісних соціологічних методів дослідження проблематики громадянського суспільства;
- формулювати проблему і дослідницькі гіпотези дослідження проблематики громадянського суспільства з вибором методу їхньої перевірки.

3. Анотація дисципліни: навчальний курс зорієнтований на вивчення соціологічної проблематики громадянського суспільства як багаторівневого соціального феномену. В сучасній соціологічній науці та в дискурсах громадянського суспільства відображаються такі трансформаційні процеси глобалізованого світу, як масові протестні рухи, соціальні аспекти глобальної міграції, вимоги соціальної, політичної та соціокультурної справедливості, боротьба за права і свободи різних соціальних груп та меншин. Відбувається активне формування нових об'єднань та солідарностей, для яких в епоху глобальних цифрових мереж державні кордони не є перепорою. Україна не є ізольованою від цих сучасних трендів і проблематика громадянського суспільства є особливо актуальною для нашої країни. Нові суспільно-політичні й соціокультурні виклики, зокрема протистояння зовнішній військовій агресії, актуалізують потребу дослідження як теоретичних, так і політико-прикладних аспектів проблематики громадянського суспільства, питань його інституціоналізації, а також розуміння сучасних трендів розвитку суспільної самоорганізації та громадянського активізму. Попри сталий дослідницький інтерес до громадянського суспільства як у світовій, так і у вітчизняній соціальній науці, ця проблематика і надалі приречена на свою подальшу актуальність. Адже групова соціальна самоорганізація та громадянський активізм поза межами державних інституцій є відкритим і незавершеним процесом та творчою суспільною практикою навіть у сталих демократіях. А в країнах, що переживають складну трансформацію, – й поготів. Вивчення соціологічної проблематики громадянського суспільства забезпечує також засвоєння таких особливостей розвитку сучасного соціологічного знання як теоретичне синтезування, міждисциплінарність, зв'язок теоретичного та прикладного рівнів дослідження, історичність, а також реалізацію суспільних функцій соціологічного дослідження. Вивчення дисципліни спрямоване на набуття аспірантом достатнього науково-дослідницького досвіду та освоєння фахових теоретико-методологічних навичок аналізу сучасної суспільно актуальної проблематики з метою здійснення самостійного дисертаційного дослідження сучасного зразка

4. Завдання (навчальні цілі): є вивчення соціологічних підходів та методів дослідження проблематики громадянського суспільства, соціальної самоорганізації та громадянського активізму, засвоєння таких особливостей розвитку сучасного соціологічного знання як теоретичне синтезування, міждисциплінарність, зв'язок теоретичного та прикладного рівнів дослідження, історичність, а також реалізація суспільних функцій соціологічного дослідження.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- засвоєння теоретико-методологічних соціологічних підходів до дослідження проблематики громадянського суспільства;
- вивчення якісних та кількісних емпіричних методів соціологічного аналізу громадянського суспільства;
- оволодіння сучасною літературою із соціологічної проблематики громадянського суспільства;
- вивчення принципів аналізу джерел з якісних та кількісних соціологічних методів дослідження проблематики громадянського суспільства та його дискурсив
- засвоєння принципів теоретичного синтезування, міждисциплінарності, зв'язку теоретичного та прикладного рівнів дослідження, історичності, а також реалізації суспільних функцій соціологічного дослідження.

5. Результати навчання за дисципліною:

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання та пороговий критерій оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1	2	3	4	5
ЗК01	Вміти абстрактно мислити аналізувати та синтезувати результати досліджень громадянського суспільства	<i>Семінари, самостійна робота за темами: Тема 1, 2, 3</i>	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	10%
ЗК02	Знати методи пошуку та аналізу теоретичних та емпіричних джерел проблематики громадянського суспільства	<i>Лекції, самостійна робота за темами: Тема 3,4</i>	Поточний контроль, участі у дискусійній частині лекції	5%
ЗК03	Комунікувати з колегами для проведення соціологічних досліджень з проблематики громадянського суспільства	<i>Семінари, самостійна робота за темами: Тема 5</i>	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	10%
ЗК04	Вміти розв'язувати дослідницькі завдання на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами: Тема 1, 4, 5</i>	Поточний контроль, участі у дискусійній частині лекції	10%
СК01	Вміти застосовувати принципи теоретичного синтезування, міждисциплінарності, зв'язку теоретичного та прикладного рівнів дослідження, історичності, а також	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами: Тема 1, 4, 5</i>	Поточний контроль, участі у дискусійній частині лекції	10%

	реалізації суспільних функцій соціологічного дослідження			
СК02	Вміти обговорювати результати наукових досліджень громадянського суспільства, розуміти англomовні наукові тексти за напрямом досліджень	<i>Лекції, самостійна робота за темами:</i> Тема 2, 3, 4	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	10%
СК03	Розуміти і вміти реалізувати суспільні функції соціологічного дослідження	<i>Лекції, семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 1, 4, 5	Поточний контроль, участі у дискусійній частині лекції	5%
СК04	Вміти використовувати знання щодо проблематики громадянського суспільства в науково-педагогічній діяльності.	<i>Семінари, самостійна робота за темами:</i> Теми 1-5	Поточний контроль підготовки до семінарів, участі у дискусійній частині лекцій	5%
СК05	Мати передові концептуальні та методологічні знання з соціологічної проблематики громадянського суспільства і отримати навички проведення наукових досліджень у цій сфері.	<i>Семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 3, 4, 5	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	10%
СК06	Вміти ініціювати та реалізовувати проекти у сфері проблематики громадянського суспільства	<i>Лекція, семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 5	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	5%
СК07	Вміти виявляти і критично оцінювати проблеми дослідницького характеру у сфері проблематики громадянського суспільства.	<i>Семінари, самостійна робота за темами:</i> Тема 3, 4, 5	Поточний контроль підготовки до семінару, участі у дискусійній частині лекції	10%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Програмні результати навчання (назва)	Результати навчання дисципліни (код)			Загальні компетентності			Спеціальні компетентності		
	ЗК02	ЗК03	—	СК01	СК03	СК05			
РН01 Мати передові концептуальні та методологічні знання з соціології та на межі предметних галузей, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні останніх світових досягнень з відповідного напрямку, та отримання нових знань у сфері соціології та/або здійснення інновацій	ЗК02	ЗК03	—	СК01	СК03	СК05			
РН03 Розробляти та реалізовувати наукові та/або прикладні проекти, які дають можливість переосмислити наявне та створити нове цілісне знання та/або професійну практику і розв'язувати значущі	ЗК01	ЗК04	СК02	СК05	СК06	СК07			

наукові та технологічні проблеми соціології з врахуванням етичних, соціальних, економічних та правових аспектів.						
РНО9 Глибоко розуміти загальні принципи та методи соціально-поведінкових наук, а також методологію наукових досліджень, застосовувати їх у власних дослідженнях у сфері соціології та у викладацькій практиці	ЗК01	ЗК02	ЗК04	СК01	СК05	СК07

7. Схема формування оцінки.

ВИМОГИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Види робіт	Кількість балів за один вид робіт	Критерії оцінювання
Участь у дискусійній частині лекції	3	Активна участь, аргументовані, змістовні судження і зауваження
	1	Фрагментарна участь у дискусії
	0	Відсутність на лекції
Участь у дискусії, в обговоренні виступів колег на семінарському занятті	7	Активна участь у дискусіях; фахова постановка питань, аргументовані і логічні зауваження
	2	Фрагментарна участь, окремі репліки, запитання
	0	Відсутність на семінарському занятті
Доповіді за темою семінарського заняття	7-10	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень фахових компетентностей.
	4-6	Доповідь підготовлена і презентовано вчасно. Високий рівень опанування матеріалу, повністю досягнуті поставлені завдання
	1-3	Доповідь підготовлена, проте наявні неточності і пробіли знань.
	0	Доповідь не підготовлена.

При викладанні дисципліни використовуються наступні методи контролю знань студентів:

- усний контроль (опитування, дискусії, доповіді);
- самоконтроль знань студентів і взаємоконтроль.

Об'єктом оцінювання знань студентів є програмний матеріал навчальної дисципліни, який перевіряється під час поточного і підсумкового контролю з метою встановлення рівня і якості засвоєння знань, формування необхідних для майбутньої професійної діяльності навичок і вмінь.

Поточний контроль передбачає оцінювання успішності студентів під час аудиторних занять та виконання ними окремих індивідуальних, контрольних завдань.

Контроль на семінарських заняттях – оцінювання виступів студентів, відповідей на питання поставлені викладачем, оцінювання внеску окремих студентів у групову роботу.

7.1 Форми оцінювання студентів:

- підсумкове оцінювання у формі ЗАЛІКУ:

Семестровий контроль проводиться шляхом накопичення балів за поточним контролем.

Залік – виставляється за результатами роботи аспіранта впродовж усього семестру і не передбачає додаткових заходів оцінювання для успішних студентів.

- умови допуску до підсумкового заліку:

У разі отримання оцінки «неприйнятно» (нижче 35 балів) або «незадовільно» (35-59 балів) аспірант повинен додатково виконати індивідуальні завдання для підвищення рівня своїх знань і повторно перескласти підсумковий контроль. Слухач має право на два перескладання: викладачеві та комісії. При цьому максимальна підсумкова оцінка після перескладання може бути лише «достатньо».

7.2 Організація оцінювання: (обов'язково зазначається порядок організації передбачених робочою навчальною програмою форм оцінювання із зазначенням орієнтовного графіку оцінювання).

Викладач оцінює роботу аспіранта на кожному занятті, бали нараховуються за всі форми робіт, яка передбачені для опрацювання конкретних тем, відповідно до вимог і критеріїв оцінювання. Загальні умови визначення навчального рейтингу аспіранта наведені в таблиці:

УМОВИ ВИЗНАЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО РЕЙТИНГУ

Форми оцінювання	Кількість	Максимум балів	Разом
Участь у дискусійній частині лекції	5	3	15
Участь у дискусії, в обговоренні виступів колег на семінарському занятті	5	7	35
Доповіді за темою семінарського заняття	5	10	50
ВСЬОГО			100

7.3 Шкала відповідності оцінок

A (відмінно)	90-100
B (дуже добре)	82-89
C (добре)	75-81
D (задовільно)	65-74
E (достатньо)	60-64
FХ (незадовільно)	35-59
F(неприйнятно)	0-34
Зараховано	60-100
Не зараховано	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять з дисципліни

№ з/п	Номер і назва теми	Кількість годин		
		лекції	семінари	Сам. робота
1	Тема 1. Концепція громадянського суспільства та теоретико-методологічні основи його соціологічного дослідження	2	2	14
2	Тема 2. Історичні дискурси громадянського суспільства	2	2	12
3	Тема 3. Сучасні соціологічні дискурси громадянського суспільства	2	4	14
4	Тема 4. Громадянське суспільство в Україні: методологічні аспекти соціологічного дослідження	2	2	12
5	Тема 5. Громадянське суспільство та громадянський активізм: прикладні аспекти соціологічного дослідження	2	4	14
ВСЬОГО за дисципліною 90 годин		10	14	66

Загальний обсяг 90 год, в тому числі:

Лекцій – **10 год**.

Семінари – **14 год**.

Самостійна робота – **66 год**.

Зміст навчальної дисципліни

№ з/п	Номер і назва теми	Структура	Література
1	2	3	4
1	Тема 1. Концепція громадянського суспільства та теоретико-методологічні основи його соціологічного дослідження	<ol style="list-style-type: none"> 1. Громадянське суспільство: соціологічна концепція 2. Структурно-просторове позиціонування громадянського суспільства 3. Поняття цивільності у контексті громадянського суспільства 4. Цивільність, відкритість та активність як виміри громадянського суспільства. 	1,2,3,5,10
2	Тема 2. Історичні дискурси громадянського суспільства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Історичність та суспільна контекстуальність у соціологічному розумінні громадянського суспільства. 2. Античні першовитоки 3. Дискурс цивільного суспільства в англо-шотландському просвітництві 4. Концепція громадянського суспільства як “мистецтва об’єднань” А. де Токвіля 5. Bürgerliche Gesellschaft у німецькій історико-теоретичній традиції 6. Неомарксистська концепція громадянського суспільства А.Грамші 7. Актуалізація смислового ядра історичного дискурсу громадянського суспільства. 	1,6,14,22
3	Тема 3. Сучасні соціологічні дискурси громадянського суспільства	<ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості сучасних теоретико-соціологічних дискурсів громадянського суспільства 2. Історико-нормативна концепція публічності Ю. Габермаса 3. Неотоквіліанська концепція Р. Патнема та дискурс соціального капіталу 4. Соціологічна концепція громадянського суспільства Д. Александера 5. Концептуалізація взаємин між громадянським суспільством і громадянською нацією 6. Концепція глобального громадянського суспільства 7. Соціологічні концептуалізації громадянського суспільства в осмисленні досвіду посткомуністичної трансформації. 	1,2,3,5,7,11,21
4	Тема 4. Громадянське суспільство в Україні: методологічні аспекти соціологічного дослідження	<ol style="list-style-type: none"> 1. Концепція громадянського суспільства в контексті європейських посткомуністичних трансформацій. 2. Особливості української суспільної трансформації. 3. Концепти “становлення” та “інституціоналізація” в історико-соціологічному 	1,4,6,8,9,12,13,19,20

		дослідженні громадянського суспільства в Україні. 4. Проблематика політичної публічності для вітчизняної суспільно-політичної трансформації 5. Реконцептуалізація дискурсу соціального капіталу для умов посткомуністичного суспільства. 6. Стан та перспективи формування модерної громадянської нації в Україні	
5	Тема 5. Громадянське суспільство та громадянський активізм: прикладні аспекти соціологічного дослідження	1.Методологічні проблеми соціологічного дослідження громадянського суспільства в Україні. 2.Емпіричні дослідження НУО як індикатору стану та рівня розвитку громадянського суспільства. 3.Досвід соціологічних досліджень протестних Майданів 2004 р. та 2013-2014 р. як маніфестацій громадянського суспільства в Україні. 4.Операціоналізація емпіричних показників громадянського суспільства. 5. Інституціоналізація громадянського суспільства та особливості його соціологічних досліджень на сучасному етапі.	1,8,9,15,18
Підсумковий контроль			Залік

9. Рекомендовані джерела:

Основна:

1. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики. К.: Ін-т соціології НАН України, 2015. – 420 с.
2. Александер Д. Парадокси громадянського суспільства / Д. Александер // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 27–42.
3. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості / Габермас Ю. – Львів : Літопис, 2000а. – 318 с.
4. Демків О. Соціальний капітал: теоретичні основи дослідження та операціональні параметри / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 4. – С. 99–112.
5. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення / Джон Кін. – Київ, 2000.
6. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні / Колодій А. – Львів : Червона калина, 2002. – 276 с.
7. Патнам Р. Творення демократії. Традиції громадянської активності в сучасній Італії / Патнам Р., Леонарді Р., Нанетті Р.Й. – К. : Основи, 2001. – 302 с.
8. Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні / А.В. Єрмолаєв, Д.М. Горєлов, О.А. Корнієвський [та ін.]. – К. : НІСД, 2012.
9. Резнік О. Громадянські практики в перехідному суспільстві: чинники, суб'єкти, способи реалізації / Резнік О. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2011. – 336 с.
10. Селігман А. Ідея громадянського суспільства. К., 2000. 248 с.
11. Степаненко В. Соціальний капітал у соціологічній перспективі / В. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2004. – № 2. – С. 24–42.
12. Степаненко В. Концепція громадянського суспільства в осмисленні посткомуністичних суспільних трансформацій / В. Степаненко // Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / за ред. В. Танчера, В. Степаненка. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. – С. 73–99.
13. Степаненко В. Громадянське суспільство і громадянська нація: проблеми й перспективи формування в Україні / В. Степаненко // Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / за ред. В. Танчера, В. Степаненка. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. – С. 73–99.
14. Степаненко В. Громадянське суспільство як дискурс та соціальний нормативний порядок у соціології Джефрі Александера / В. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 2. – С. 5–24.
15. Степаненко В. Громадянське суспільство та держава в неомарксистській концепції А.Грамші / В. Степаненко // Соціальні виміри суспільства : зб. наук. пр. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 25–39.
16. Токвіль А. Про демократію в Америці. — К., 1999.
17. Burluyk, O., Shapovalova, N., & Zarembo, K. (2018). Civil society in Ukraine: building on the Euromaidan legacy (A. Shandra, Ed.). Kyiv: Euromaidan Press.
18. Hayoz Nicolas, Viktor Stepanenko (2023) The social organization of war: Ukrainian and Russian societies mobilized for war. *Soziale Systeme* 2023; 28(2): 341–371. <https://doi.org/10.1515/sosys-2023-0013>

Додаткова:

19. Демків О. Концепція групового соціального капіталу та її адаптація до вітчизняних умов / О. Демків // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2005. – № 4. – С. 104–119.
20. Мартинюк І. Особливості функціонування солідаритетів за умов загострення суспільно-політичної кризи / І. Мартинюк, Н. Соболева // Українське суспільство: моніторинг

- соціальних змін : в 2 т. / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – Т. 1. – 2014. – С. 173–186.
21. *Резнік О.* Структурні виміри участі в Помаранчевій революції та Революції гідності / О. Резнік // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін : в 2 т. / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2014. – Т. 1. – 2014. – С. 64–75.
 22. *Середа Ю.* Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність агрегованого конструкту / Ю. Середа // Український соціум. – 2013. – № 4. – С. 81–97.
 23. *Степаненко В.* Громадянське суспільство і громадянська нація: проблеми й перспективи формування в Україні / В. Степаненко // Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / за ред. В. Танчера, В. Степаненка. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2004. – С. 73–99.
 24. *Степаненко В.* Громадянське суспільство як дискурс та соціальний нормативний порядок у соціології Джефрі Александера / В. Степаненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 2. – С. 5–24.
 25. *Степаненко В.* Громадянське суспільство та держава в неомарксистській концепції А.Грамші / В. Степаненко // Соціальні виміри суспільства : зб. наук. пр. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – С. 25–39.